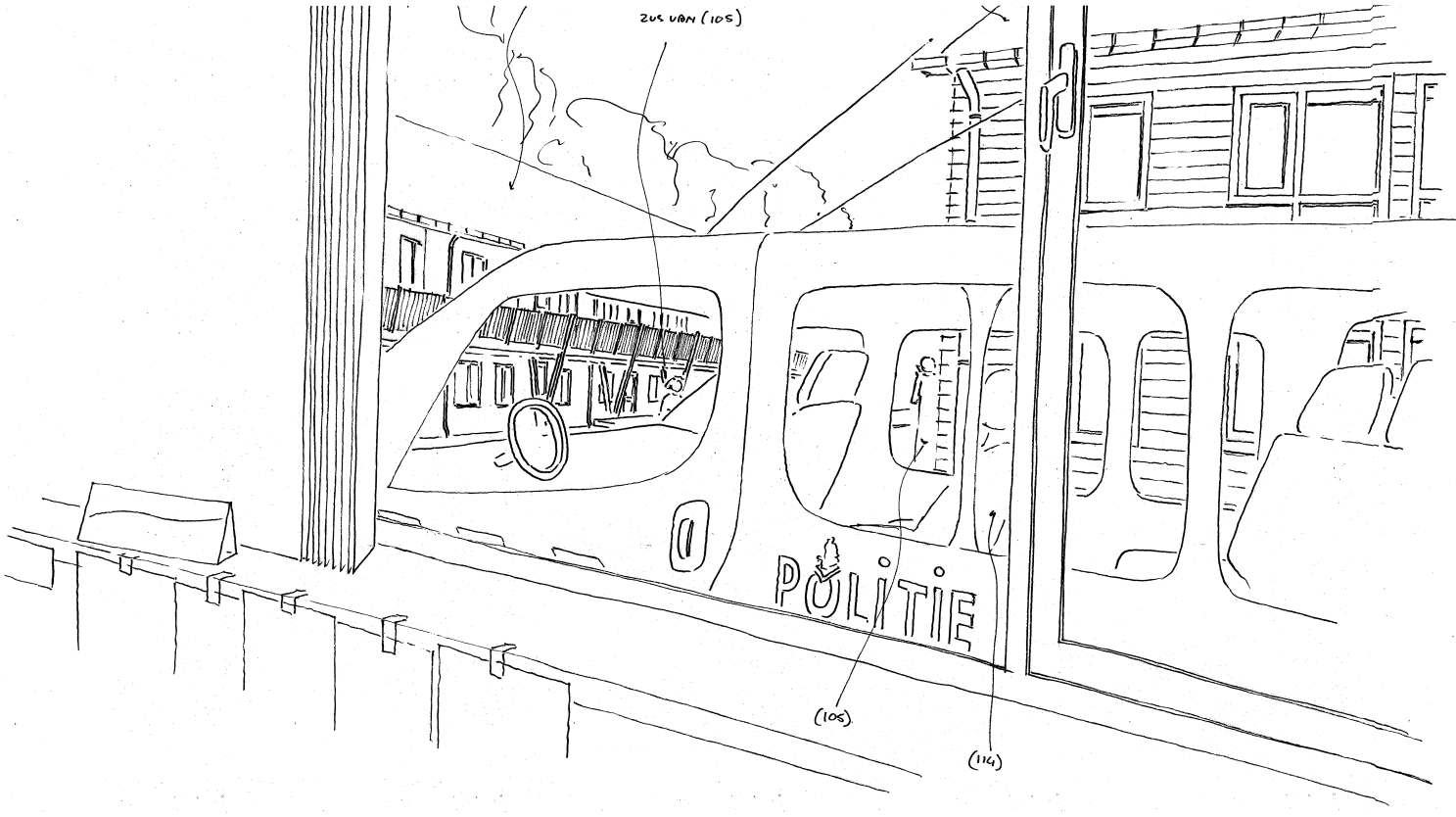

Als er een uitzetting in het AZC plaatsvindt parkeert de politie het busje nog wel eens voor het kantoor van VluchtelingenWerk. De schets is gemaakt vanuit het kantoor. Schets door Clemens Bernardt

CASUS Clemens Bernardt

NA DE 28E DAG

Nadat uw asiel aanvraag door de IND is afgewezen, wordt er van u verwacht dat u gaat nadenken over uw vertrek uit Nederland en dat u voorbereidingen treft die uw vertrek mogelijk maken. Nadat de rechter de uitspraak van de IND heeft bevestigd, heeft u volgens de Nederlandse wet nog 28 dagen recht op opvang en voorzieningen. […] Uiterlijk op de 28ste dag moet u Nederland verlaten en worden uw voorzieningen stopgezet. Daarom wordt u direct, nadat u op het asielzoekerscentrum bent geplaatst, uitgenodigd door de Dienst Terugkeer en Vertrek (DT&V) om uw mogelijke vertrek voor te bereiden. Als u niet binnen de vastgestelde termijn uit Nederland bent vertrokken, kan de Nederlandse overheid u gedwongen uitzetten. U moet er rekening mee houden dat u in bewaring wordt gesteld.

Bovenstaand tekstfragment, afkomstig uit een informatieblad van DT&V, de Dienst Terugkeer en Vertrek, van het ministerie van Buitenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, wordt uitgereikt zodra een asielzoeker zijn of haar intrek neemt in een AZC (Asielzoekers Centrum). In ondubbelzinnige bewoordingen wordt een asielzoeker er op gewezen dat de landsgrens hier dichterbij is dan hij of zij wellicht zou denken. Gedurende het verblijf in een AZC wordt een asielzoeker voortdurend geconfronteerd met de grens, met name wanneer zijn of haar asielaanvraag is geweigerd en de datum van vertrek naderbij komt. In dit artikel wordt de emotionele impact van deze confrontatie beschreven aan de hand van het verhaal van Bashshar (fictieve naam), een asielzoeker, wiens verwijdering uit het AZC onvermijdelijk is geworden.

Dit artikel is gebaseerd op een vijfjarig participerend onderzoek in een AZC in het noorden van Nederland. Gedurende deze periode heb ik in de context van mijn werk als contactpersoon voor VluchtelingenWerk gesprekken gevoerd met asielzoekers in het AZC. VluchtelingenWerk behartigt de belangen van asielzoekers in hun procedure en wil hen een veilige, vertrouwde omgeving bieden. Toch zijn asielzoekers "voortdurend op hun hoede" tijdens deze gesprekken, zo vertelde een asielzoeker, nadat hij, na een jarenlange procedure, een verblijfsvergunning had gekregen. Een contactpersoon van VluchtelingenWerk heeft een groot aantal 'taken'. Zo wordt van een contactpersoon verwacht de vele brieven, die asielzoekers in het kader van hun vaak ingewikkelde procedure ontvangen, te vertalen en uit te leggen. Daarnaast analyseert de contactpersoon de vluchtverhalen van asielzoekers en probeert asieladvocaten te wijzen op eventueel onderbelichtte aspecten van deze verhalen, die de kansen van een asielzoeker in zijn of haar procedure zouden kunnen vergroten. Ook staan de contactpersonen asielzoekers bij in hun alledaagse problemen, soms eenvoudigweg door een luisterend oor te bieden. Gedurende mijn werkzaamheden bij VluchtelingenWerk concentreerde ik me op het begeleiden van asielzoekers. Om de alledaagse praktijk van de verlengde asielprocedure inzichtelijk en bespreekbaar te maken, heb ik een onderzoeksdagboek bijgehouden en etnografische schetsen gemaakt waarin ik mijn interpretaties van de gebeurtenissen die ik op het AZC heb meegemaakt, heb genoteerd. Deze notities zijn geanonimiseerd, omdat de begeleiding van asielzoekers zeer privacygevoelig is.

Na de 28e dag toont het asielzoekerscentrum haar ware gezicht

Blok A t/m G

In het AZC leven maximaal vierhonderd asielzoekers. Ten tijde van het onderzoek waren veruit de meesten van hen in afwachting van een beslissing op hun asielaanvraag. Een klein aantal bewoners was in het bezit van een tijdelijke verblijfsvergunning en wachtte op de toewijzing van een eigen woning.

De zeven tijdelijke gebouwen binnen de omheining van het AZC zijn alfabetisch geordend. Naast de slagboom en een drietal vlaggenmasten, die de entree van het centrum markeren, ligt blok F, waarin onder meer de portier en de twee recreatieruimten (één voor de mannen en één voor de vrouwen in het centrum) zijn ondergebracht. De blokken A t/m E bestaan ieder uit een aantal woonhuizen waarin acht volwassen asielzoekers een woonkamer, een keuken en een badkamer delen. De huizen hebben vier slaapkamers, waarin ieder twee bedden en twee stalen kasten staan opgesteld. Blok G, aan de achterzijde van het terrein, bevat naast een aantal klaslokalen, de kantoor- wacht- en gespreksruimten van het gezondheidscentrum, het COA (Centraal Orgaan opvang asielzoekers), DT&V, de vreemdelingenpolitie en VluchtelingenWerk.

Binnen de blokken A t/m G proberen asielzoekers zo goed en zo kwaad hun tijdelijke leven vorm te geven hopende op een nieuwe bestemming in een eigen huis in Nederland.

Ondanks het grote aantal bewoners lijkt het AZC vaak leeg en verlaten. De gesloten gordijnen van de slaapkamers en de met folies beplakte glazen deuren ontnemen het zicht op dat wat zich binnen de huizen afspeelt. Enkel op zomerse dagen verplaatst het leven binnen de huizen zich naar de straat, de galerijen, de speelveldjes en de houten banken op de stoep. De asielzoekers lopen of fietsen naar de stad en kunnen het terrein op ieder moment van de dag verlaten, mits ze zich één maal per week bij het COA registreren. Asielzoekers, die tweemaal achtereen nalaten om zich te registreren, riskeren hun wekelijkse toelage en hun recht op opvang gedurende hun verlengde asielprocedure te verspelen.

De verlengde asielprocedure

Vanaf het moment van indienen van zijn of haar asielaanvraag doorloopt een asielzoeker een reeks procedures. Iedere opeenvolgende procedure kent haar eigen (on)geschreven regels: regels die de termijnen en locaties, verbonden aan deze procedures, afbakenen, of juist moedwillig even openlaten. De verlengde asielprocedure is één van de stadia in deze reeks. Een asielzoeker wordt doorgezonden naar de verlengde asielprocedure wanneer de IND (Immigratie- en Naturalisatie Dienst) inschat dat het niet mogelijk is om binnen de algemene, achtdaagse asielprocedure een zorgvuldige beslissing te nemen over het al dan niet toekennen van de asielaanvraag. Gedurende de verlengde asielprocedure heeft een asielzoeker recht op opvang in een AZC. De verlengde asielprocedure stelt de IND in de gelegenheid om; een asielaanvraag binnen een periode van een half jaar te beoordelen; de identiteit en herkomst van een asielzoeker vast te stellen; een vluchtverhaal te toetsen of zich te verdiepen in de veiligheidssituatie in het land van herkomst. Na dit half jaar 'slaat' de IND een meeromvattende beschikking. Deze beschikking bestaat niet alleen uit een beslissing over de asielaanvraag, maar stelt tevens een limiet aan het verblijf van de asielzoeker in Nederland. Op het moment dat de IND een negatieve beschikking 'slaat', is een asielzoeker niet langer rechtmatig in Nederland. Vanaf dat moment start de 28-daagse vertrektermijn waarbinnen een asielzoeker Nederland moet verlaten. Aan het eind van deze termijn wordt het verblijf in het AZC desnoods gedwongen beëindigd.

Gedurende de 28-daagse vertrektermijn heeft een asielzoeker drie 'vertrekgesprekken' met een medewerker van DT&V.Het doel van deze gesprekken is om de terugkeer van een asielzoeker naar zijn of haar land van herkomst mogelijk te maken, een 'laissez passer' aan te vragen bij de betreffende ambassade en een vliegticket te boeken. Een asielzoeker kan hiervoor de hulp inroepen van het IOM (International Organization for Migration). Is de vertrektermijn eenmaal verlopen, dan kan een asielzoeker op ieder willekeurig moment door de vreemdelingenpolitie uit zijn of haar kamer in het AZC worden verwijderd. Doorgaans wordt hij of zij op de dag voor de verwijdering door het COA gevraagd om zijn of haar spullen te pakken.

Een asielzoeker heeft een aantal juridische mogelijkheden om een negatieve beschikking aan te vechten. Hij of zij kan in overleg met de asieladvocaat besluiten om in beroep te gaan tegen de beschikking. Met de beroepsprocedure wordt de uiterste datum waarop een asielzoeker uit Nederland moet vertrekken tijdelijk opgeschort, waardoor de uitspraak van het beroep in het AZC mag worden afgewacht. Zodra dit beroep door de rechter ongegrond is verklaard, vervalt wederom het recht op verblijf in Nederland en start de 28-daagse vertrektermijn opnieuw. Weliswaar heeft een asielzoeker vervolgens de mogelijkheid om hoger beroep aan

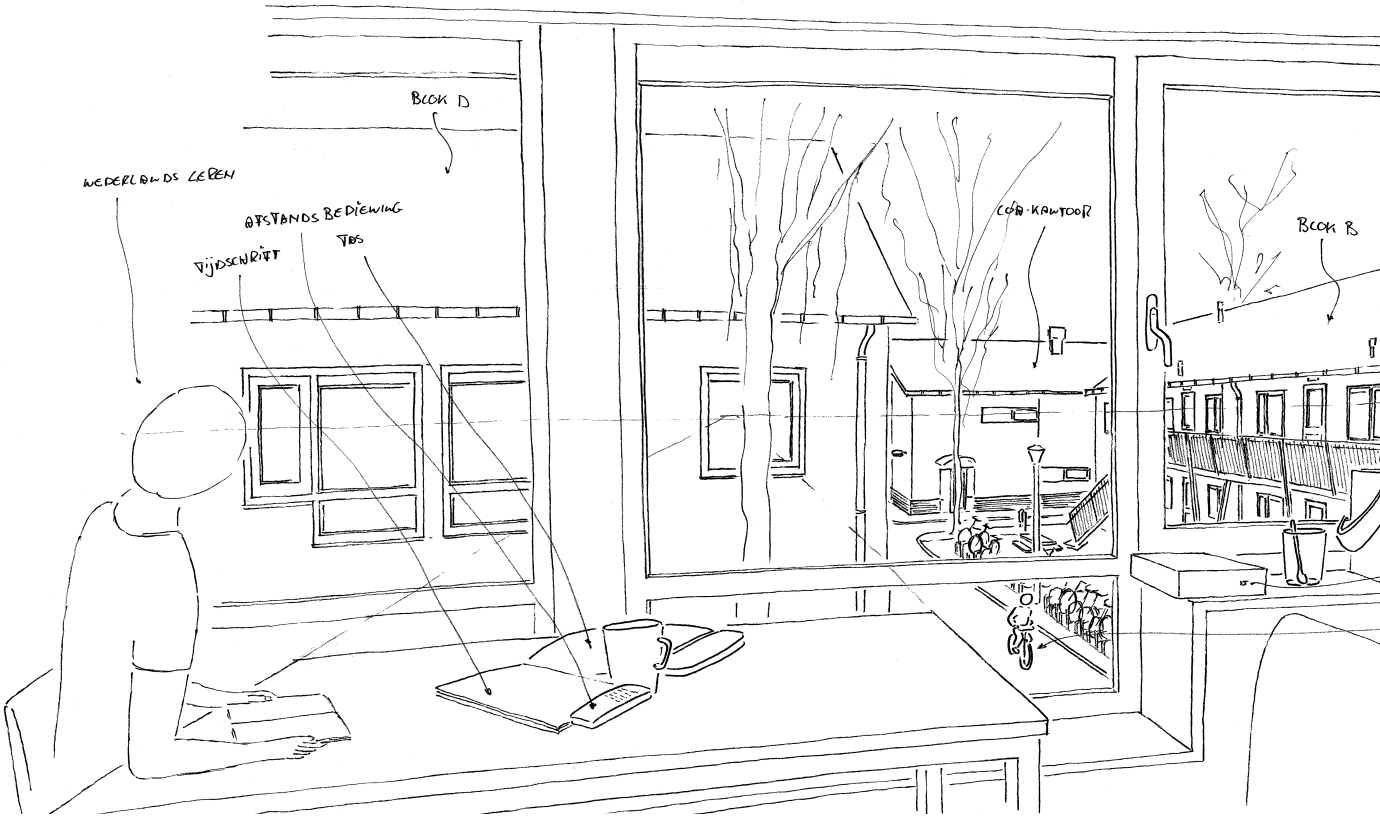

te tekenen bij de Raad van State, maar de uitspraak in het hoger beroep mag volgens de wet niet binnen de EU worden afgewacht. Op het moment waarop een asielzoeker uit het AZC dreigt te worden verwijderd, vraagt de asieladvocaat, de Raad van State vaak om toestemming om zijn of haar cliënt de uitspraak toch in Nederland te laten afwachten. Wanneer de Raad van State het risico te groot vindt om een asielzoeker al voor de uitspraak in het hoger beroep naar zijn of haar land van herkomst terug te sturen, wordt de vertrektermijn weer tijdelijk opgeschort.

Bashshar's verhaal

Bashshar is een asielzoeker van middelbare leeftijd uit het Midden Oosten. Geconfronteerd met een negatieve beschikking, wordt Bashshar langzaam maar zeker gedwongen de realiteit van zijn naderende verwijdering uit het AZC onder ogen te zien. In de context van mijn participerende observatie als contactpersoon bij VluchtelingenWerk, heb ik Bashshar viermaal gesproken binnen een periode van drie maanden. Omdat we elkaars taal niet spraken, werden onze gesprekken vertaald door vertrouwenspersonen van Bashshar. De navolgende fragmenten uit het onderzoeksdagboek beschrijven delen uit drie van deze gesprekken. De gesprekken vonden plaats in blok G, in één van de gespreksruimten van VluchtelingenWerk.

Het onderstaande dagboekfragment beschrijft mijn eerste ontmoeting met Bashshar. Zijn asielaanvraag is door de IND afgewezen. Samen met zijn asieladvocaat heeft Bashshar beroep aangetekend tegen deze beslissing, maar dit beroep is door de rechter ongegrond verklaard. Bashshars' asieladvocaat heeft hoger beroep aangetekend en de rechter om toestemming gevraagd om zijn cliënt de uitspraak hiervan in Nederland te laten afwachten.

Als we tegenover elkaar zitten pakt Bashshar zijn mobiele telefoon. Hij heeft een vriend bereid gevonden om via de telefoon te tolken. Hij zet zijn mobieltje op de speaker en legt het tussen ons in op tafel. Bashshar vertelt dat hij van DT&V te horen heeft gekregen dat hij het land moet verlaten. Ik stel voor om zijn advocaat te bellen. We spreken af om snel weer bij elkaar te komen.

Voorafgaand aan het tweede dagboekfragment heb ik contact opgenomen met Bashshar's asieladvocaat. De Raad van State heeft de asieladvocaat laten weten geen toestemming te geven om Bashshar de uitspraak in het hoger beroep in Nederland af te wachten. Bashshar's situatie lijkt dan ook uitzichtloos. De 28-daagse vertrektermijn is inmiddels verstreken. Tijdens een eerder gesprek met zijn contactpersoon bij het IOM heeft Bashshar gezegd dat hij het te gevaarlijk vindt om terug te keren naar zijn land van herkomst. Zijn familie is op de vlucht geslagen voor het geweld in eigen land. Door de beslissing van de Raad van State voelt Bashshar zich gedwongen om zich te oriënteren op een bestemming in zijn land van herkomst waar hij zich enigszins veilig voelt. Hij overweegt hierover opnieuw met IOM in gesprek te gaan.

Bahshar pakt zijn mobiel en belt zijn vriend, die weer voor ons wil tolken. Na verloop van tijd merk ik dat Bashshar's vriend wat omzichtig gaat praten. Hij lijkt te aarzelen om me iets te vertellen, maar doet het uiteindelijk toch. Hij zegt dat het "niet goed gaat met [Bashshar]", dat hij psychische problemen heeft en af en toe uit wanhoop met zijn hoofd tegen de muur slaat. "Je kunt het zien aan zijn ogen. Hij is er met zijn hoofd niet bij. Kunt u voor hem contact opnemen met het IOM?" (fragment onderzoeksdagboek).

Het derde dagboekfragment beschrijft een gesprek met Bashshar en Ghalib (fictieve naam), een kennis van Bashshar uit het AZC die heeft aangeboden om te tolken. Voorafgaand aan dit gesprek heb ik telefonisch overlegd met Bashshar's asieladvocaat en zijn contactpersoon bij het IOM. De advocaat heeft me laten weten nadere juridische stappen te overwegen, maar desondanks niet kan uitsluiten dat Bashshar terug zal moeten keren. Zijn contactpersoon bij het IOM vertelde me dat hij Bashshar niet zal bijstaan. Alleen asielzoekers die volledig achter hun terugkeer staan worden door het IOM geholpen.

Als ik Bashshar vertel wat ik in het telefoongesprek met zijn contactpersoon bij het IOM te weten ben gekomen, kijkt Ghalib me verbouwereerd aan en zegt: "Moet hij ze dan vertellen dat hij graag terug wil?" Ghalib vertaalt mijn woorden voor Bashshar, die er bleek uitziet en me met lege ogen aankijkt. Ik zeg dat Bashshar er ernstig rekening mee moet houden dat hij terug zal moeten keren. Als hij dit niet vrijwillig doet, riskeert hij te worden uitgezet door de vreemdelingenpolitie. Het enige alternatief hiervoor is de illegaliteit in te gaan. Bashshar antwoordt dat hij zich aan de wet wil houden en niet door de politie wil worden opgepakt. Ik vertel hem dat zijn asieladvocaat het nog niet opgeeft en nadere juridische stappen overweegt, maar ik betwijfel of dit werkelijk tot Bashshar doordringt. Bashshar vraagt of ik een NS-dagkaart voor hem kan regelen bij het COA (Centrale Organisatie opvang Asielzoekers). Hij moet er een dagje tussenuit, "want", zegt Bashshar: "ik word gek hier op het centrum" (fragment onderzoeksdagboek).

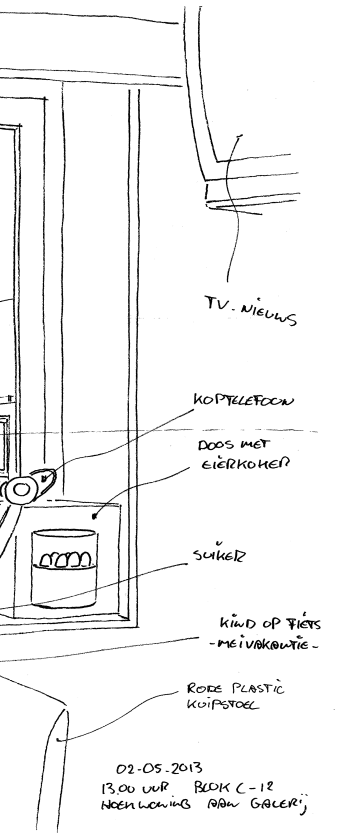

Boven: De entree van het centrum. Schets door Clemens Bernardt

Onder: Dit is een huiskamer in het AZC met zicht op een tweetal woonblokken en het kantoor van COA. Schets door Clemens Bernardt

De staat van verwijderbaarheid

Een asielzoeker met een negatieve beschikking bevindt zich in een permanente staat van verwijderbaarheid. Weliswaar beschikt een asieladvocaat over een aantal juridische procedures om het naderende vertrek van zijn of haar cliënt op te schorten, maar het moment van een al dan niet gedwongen verwijdering uit het AZC blijft als een zwaard van Damocles boven het hoofd van de asielzoeker hangen.Dit moment komt met iedere ongunstige beslissing in deze procedures dichterbij. Naarmate de verlengde asielprocedure voortduurt en het aantal negatieve juridische uitspraken toeneemt, wordt een asielzoeker doorgaans steeds wanhopiger. Terwijl hij of zij probeert het moment van verwijdering uit het AZC af te wenden, wordt een asielzoeker zich meer en meer bewust van het naderende moment waarop zijn of haar verwijdering uit het centrum onontkoombaar zal zijn. Dit moment, waarop rechtszekerheid omslaat in onzekerheid, is de 28e dag. Na deze dag wordt een asielzoeker in een situatie gebracht waarin hij of zij weliswaar rechtmatig 'verwijderbaar' is geworden, maar nog niet op de hoogte is gebracht van de dag waarop dit daadwerkelijk plaats zal vinden. In deze onzekere situatie wordt een asielzoeker gedwongen om zich te heroriënteren op zijn of haar toekomst.

Tot de 28e dag bieden de blokken A t/m G de illusie van een relatief open, veilige en vertrouwde omgeving waarin een asielzoeker, soms tegen beter weten in, mag hopen op een verblijfsvergunning en een nieuwe bestemming in Nederland. Na deze dag toont het AZC haar ware gezicht; een grensgebied dat de onzekerheid van haar tijdelijke bewoners op de spits drijft. Bashshar is helaas slechts één van de vele asielzoekers die, in de greep van dit grensgebied, langzaam maar zeker tot wanhoop zijn gebracht.
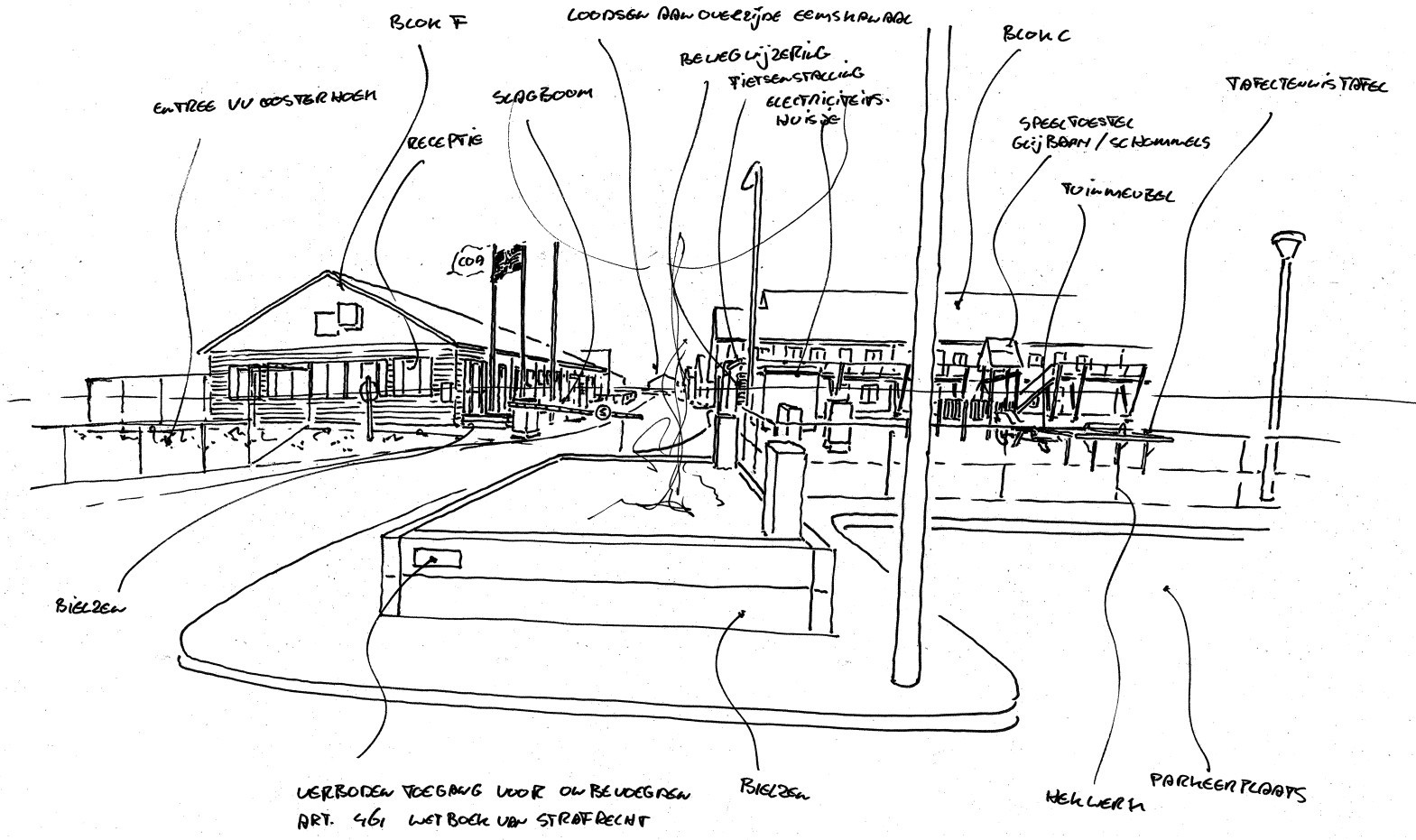
Clemens Bernardt is opgeleid als architect en momenteel combineert hij zijn vrijwilligerswerk bij VluchtelingenWerk met een promotieonderzoek aan de Rijksuniversiteit Groningen en Radboud Universiteit Nijmegen.